

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Анотація. Розглянуто еволюційні аспекти розвитку системи оподаткування в Україні та зарубіжних країнах з метою покращення податкової системи України. Підкреслено зміну уявлення про економічну сутність податків під впливом розвитку вчення про державу.

Аннотация. Рассмотрены эволюционные аспекты развития системы налогообложения в Украине и зарубежных странах с целью улучшения налоговой системы Украины. Подчеркнуто изменение представлений об экономической сущности налогов под влиянием развития учения о государстве.

Annotation. Evolutionary aspects of the tax system in Ukraine and foreign countries are considered aiming to improve Ukraine's taxation system. Change in the idea of the economic essence of taxes under the influence of the development of the doctrine about the state is emphasised.

Ключові слова: податкова система, теорія оподаткування, податки, оподаткування.

Актуальність даної теми полягає в тому, що в етапах розвитку теорії оподаткування можна підкреслити головні моменти та проаналізувати їх для подальшого еволюціонування системи оподаткування в Україні. Взв'язавши це до уваги, можна покращити податкову систему України, яка на даний момент у нашій країні майже сформована, але потребує незначного втручання.

Розвиток оподаткування в Україні був передумовлений формуванням людського суспільства. Виникнення податків на початковому етапі розвитку людської цивілізації пов'язане з найпершими людськими потребами, які могли задовольнятися через усупільнену діяльність. Вагомий внесок у розвиток теорії оподаткування внесли: Адам Сміт – говорив про те, що податки для тих, хто їх сплачує, – ознака не рабства, а свободи; англійські філософи-економісти Гоббс та Локк досліджували окремі аспекти оподаткування; німецький камераліст Л. фон Секендорф вперше висловив ідею про зв'язок народного господарства, добробуту та податкоспроможності населення; К. Віксель – вніс перший внесок у розвиток оподаткування. Проблеми оподаткування знайшли відображення у наукових працях багатьох сучасних українських вчених-економістів, а саме: В. Андрущенко, О. Василика, В. Вишневецького, М. Дем'яненка, Т. Єфіменко, Ю. Іванова, А. Крисоватого, А. Соколовської, Л. Тарангул, В. Федосова та ін.

Сьогодні найбільш поширеною є думка, що податок – це плата суспільства за виконання державою її функцій, що має форму відрахування частини вартості валового внутрішнього продукту на загальносуспільні потреби. Але такий погляд на оподаткування сформувався не так давно. Вітчизняна фінансова наука під час вивчення природи податку традиційно приділяє значну увагу дослідженню проявів конкретних функцій цієї категорії, без визначення яких неможливе розкриття суспільного призначення податків [1].

У давні часи, наприклад, у Греції податки та позики вважалися надзвичайними доходами казни. У Франції у разі введення нових податків вони реєструвалися і затверджувалися зборами громадян. Саме тут у 1439 році король Карл VII вводить перший постійний податок як засіб фінансування затяжної війни і створення хоча й невеликої, але стабільної армії. В Англії податки вводились королем за згодою парламенту. В окремих випадках він вводив їх без згоди парламенту, наприклад, у вигляді обов'язку доставляти кораблі. Графства, розміщені всередині країни, повинні були сплачувати цю повинність у грошовій формі. Проте англійський парламент до середини XVII ст. не визнавав постійних податків на загальні цілі. У 1660 році вперше були відмінені феодалні повинності. Замість них половину надходжень від акцизного збору з пива, сидру, перрі та спиртних напоїв було віддано у розпорядження короля і його спадкоємців назавжди. Поява цих податків пов'язана з необхідністю утримувати постійну армію. Завдяки саме цьому факту доменальні доходи поступилися місцем податкам не тільки в Англії, а й в інших країнах Європи. В Афінах, наприклад, існувала думка, що податки обмежують свободу та носять на собі тавро рабства. Деякі громадяни вважали їх принизливими для себе, виявляючи згоду платити добровільні внески, а данину збирати з переможених народів та зі своїх союзників. У східних слов'ян відправною точкою в оподаткуванні також були добровільна допомога і данина, що збиралася з підкорених племен. Населення "підносило" князю, що приймав владу, "дари" і "поклони". З часом ці відносини перетворюються в обов'язкові і такі, що мають періодичний характер сплати [2].

З виникненням держави (VIII – XII ст.) у Київській Русі розпочинає свою історію і податкова система (служба) на українських землях. Середньовічна, феодално-децентралізована податкова система проіснувала на Україні до середини XVII ст., а пережитки її до XIX ст.

Найдавнішою системою прямих податків у Київській Русі була данина для утримання княжого двору й дружини. Панування натурального господарства визначало, в основному, натуральний характер податкової системи. Данина сплачувалася зазвичай продуктами сільського господарства

і промислів (хутро, віск, мед, хліб, шкіра тощо). Збирали данину безпосередньо виїжджаючи на так зване полюддя, у вигляді різних дарів князю чи представникам його адміністрації ("поклон", "почесть", "стан"), чи "повозом", коли її привозили до Києва [3].

Саме при зборі данини проявлялися найбільш характерні, негативні риси феодално-децентралізованої податкової системи: неврегульованість розмірів та періодичності збору більшості податків, їх величезна кількість і різноманітність, випадковість і свавілля поборів, збирання особами, які особисто зацікавлені у максимальному доході. Усе це на практиці призводило до значних зловживань, результатом чого були заворушення і навіть повстання [4].

В Україні запорізьке військо також мало свою систему оподаткування. Це було мито, що накладалося на шинки та купців за провіз товару, "мостове" – за провіз товару через річки, плата за охорону та конвоювання, "димовий податок" – на так званих "сиднів", тобто жонатих козаків і посполитих, які селилися біля Січі і вважалися підданими коша ("військовий оклад" – грошовий податок із посполитих). Ці податки використовувались на потреби церкви і, переважно, військової організації. Зв'язок податків із необхідністю утримувати армію відобразився на теорії оподаткування. Спочатку вона формує уявлення про податки як засіб, до якого вдаються у разі небезпеки. Вони трактуються як плата, що вноситься кожним на захист країни [2].

Зв'язок податків із необхідністю утримувати армію відобразився на теорії оподаткування. Спочатку вона формує уявлення про податки як засіб, до якого вдаються у разі небезпеки. Вони трактуються як плата, що вноситься кожним на захист країни.

Отже, у розвитку форм і методів оподаткування можна виділити три основних етапи. На початковому етапі – від Стародавнього світу до Середньовіччя – держава не розглядає податки як основне джерело доходів і не має фінансового апарату для збору податків. Податки вводяться не системно, збір їх доручається місту або громаді. На другому етапі (XVI – початок XIX ст.) у ряді країн виникає мережа фінансових установ, і держава бере частину функцій на себе. Вона встановлює ставки, базу оподаткування, слідкує за збором податків. На третьому, сучасному, етапі держава встановлює і збирає податки, визначає правила оподаткування, відносини між центральною і місцевою владою. Відповідно, податки пройшли довгий шлях від тимчасового екстраординарного засобу до постійного джерела доходів держави.

А для України в період становлення та формування податкової системи України були такі особливості:

1) значна запутаність норм податкового законодавства як у теоретичному тлумаченні, так і у практичному застосуванні, велика кількість податків, тобто не тільки ті, які затверджені офіційно, але й непередбачені законом податки, які носили прихований характер;

2) прийняття першого Закону Української РСР "Про систему оподаткування" (визначено перелік податків та принципи оподаткування), Законів України "Про ПДВ", "Про акцизний збір" тощо;

3) використання тривіальних для планової економіки суб'єктів оподаткування, об'єктів оподаткування, методів обчислення податкових зобов'язань, що були пристосовані до державної форми власності та базувалися на нормативних правилах бухгалтерського обліку;

4) формування системи місцевих податків та зборів, прийняття Декрету Кабінету Міністрів України "Про місцеві податки та збори" (1993 рік);

5) податкова система відзначається нестабільністю, виконує фіскальну і контрольну функцію, податкова політика має гіпертрофований фіскальний характер;

6) відсутність необхідної правової бази для ефективної діяльності суб'єктів господарювання за нових суспільно-економічних умов та розвиток підприємницької діяльності, значний податковий тиск спричиняє відтік інвестиційного капіталу [3].

В основу податкової системи України, як і в більшості розвинутих країн світу (наприклад США, ФРН, Франція, Великобританія), покладено саме еволюційну концепцію, розроблену на період до 2015 року, яка передбачає реформування шляхом послідовного вдосконалення механізму обчислення, обліку та сплати податків, у тому числі в напрямі:

- зменшення граничних ставок податків за умови одночасного розширення бази оподаткування;
- зменшення податкового тягаря на фонд оплати праці;
- підвищення ролі позитивного впливу податків на фактори виробництва (майно, землю, корисні копалини, приріст капіталу) та екологічні податки;
- розширення повноважень органів регіонального та місцевого самоврядування в стимулюванні вітчизняного товаровиробника за допомогою податкового механізму тощо.

Практика і теорія оподаткування упродовж тривалого часу залишалися досить інтуїтивними. Систематизовані концепції, які відобразилися в податковій теорії, з'явилися у середині XVI ст. в умовах досить високого рівня розвитку державності, що відбувався одночасно з розвитком різних напрямів економічної думки. Причому кожна концепція відповідала сутності та проблемам фінансової системи держави, а тому змінювалася залежно від її економічної політики. Зважаючи на те, що процес оподаткування здійснюється державою, саме під впливом розвитку вчення про державу змінювалося уявлення про економічну сутність податків.

Наук. керізн. Степанова Е. Р.

Література: 1. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coolreferat.com/Особливості_оподаткування_в_Україні_становлення_та_розвиток. – Назва з екрану. 2. Податкова система : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, М. В. Романюк та ін. ; за ред. І. О. Лютого. – К. : Центр учбової літератури, 2009. 3. Білик М. Д. Податкова система України : навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисц. / М. Д. Білик, І. А. Золотко. – К. : КНЕУ, 2000. 4. Оподаткування в Україні : навч. посібн. / Н. М. Дєєва, Н. І. Редіна, Т. О. Дулік та ін. ; за ред. Н. І. Редіної. – К. : Центр учбової літератури, 2009.